

NÁUČNÝ BANSKÝ CHODNÍK

Spišská Nová Ves - Novoveská Huta

Vážení návštevníci náučného chodníka,

Banícky spolok Spiš v Spišskej Novej Vsi vznikol v roku 2008 na základe vôle verejného zhromaždenia bývalých zamestnancov geologických a bansko-ťažobných organizácií, Banských stavieb, absolventov a učiteľov Strednej priemyselnej školy banicko-geologickej, inšpektorov Banského úradu Spišská Nová Ves a sympatizantov s baníctvom a hutníctvom, žijúcich v meste Spišská Nová Ves

Na začiatku bol vypracovaný Etický kódex spolku, ktorý zaväzuje:

1. dodržiavať zvyky a tradície súvisiace s baníctvom a hutníctvom,

2. vážiť si a propagovať históriu baníctva a hutníctva v Spišskej Novej Vsi a jej okolí.

Náš spolok sa hlási k odkazu pravidiel **Baníckeho bratstva (spolku) sv. Barbory**, ktorú si baníci z mesta Nová Ves (Iglav) a novoveských baníckych osád zvolili za svoju patrónku – ochrankyňu. Pravidlá sa nám zachovali v listine, napísanej v Iglave **dňa 24. júla 1613**.

Mestské banícke osady Hnilec, Mlynky, Roztoky a horný Hnilčík, pôvodne patriace do chotára mesta, po ukončení II. svetovej vojny sa osamostatnili a vytvorili si nové katastrálne územia s vlastnou obecnou samosprávou, pričom naďalej patrili do okresu Spišská Nová Ves. Obyvatelia Novoveskej Huty si zvolili inú cestu – pomerne veľká a ľudnatá osada s vlastným kostolom ostala verná mestu Spišská Nová Ves ako jej miestna časť.

Novoveská Huta je ako banská osada spomínaná v listinách mesta **už v roku 1383**.

Na starých pôvodných listinách a na mapách je Novoveská Huta uvádzaná pod názvom Huta, či Iglóhuta, čo dokazuje, že sa jedná o osadu, ktorá svojím názvom potvrdzuje dávnu existenciu hutníckych zariadení na jej území.

Konkrétne lokality počas dejín baníctva, kde sa ťažili hlavne medené rudy, boli viaceré, najznámejšia je **štôlna Ján** (Johanni) a **šachta Ján**, ktoré spolu tvorili **Ťažiarstvo Ján**.

Výroba surovej medi sa uskutočňovala v **hute Ján** až do jej zániku v roku 1888 (počas viac ako 100 rokov). Poznávame, že okrem Ťažiarstva Ján tu boli aj ďalšie ťažobné spoločnosti, ktoré ťažili medenú a železnú rudu (Dolevajka, Peter-Pavol, Frohnleichnam, Aloiz, Jozef...).

Po ukončení rudného baníctva a hutníctva objekty Ťažiarstva Ján na sklonku 19. storočia boli využité na zriadenie Novoveských klimatických kúpeľov, ktoré boli v činnosti do druhej polovice 20. storočia.

Počas banskej činnosti v Ťažiarstve Ján bolo v sedemdesiatych rokoch 19. storočia nafárané ložisko sadrovca a anhydridu. Ložisko je kvalitatívne a kapacitne stále zaujímavé a do dnešnej doby prevádza na ňom ťažbu podzemným spôsobom organizácia VSK a. s. baňa Novoveská Huta.

Prieskumné a ťažobné práce na meď a urán v pôvodnom dobývacom priestore Ťažiarstva Ján boli národným podnikom Uránový prieskum obnovené v roku 1964 po vyhlásení novej ťažnej šachty č. 3. Ťažba medi a uránu bola útlmom rudného baníctva zastavená – ukončená v roku 1992.

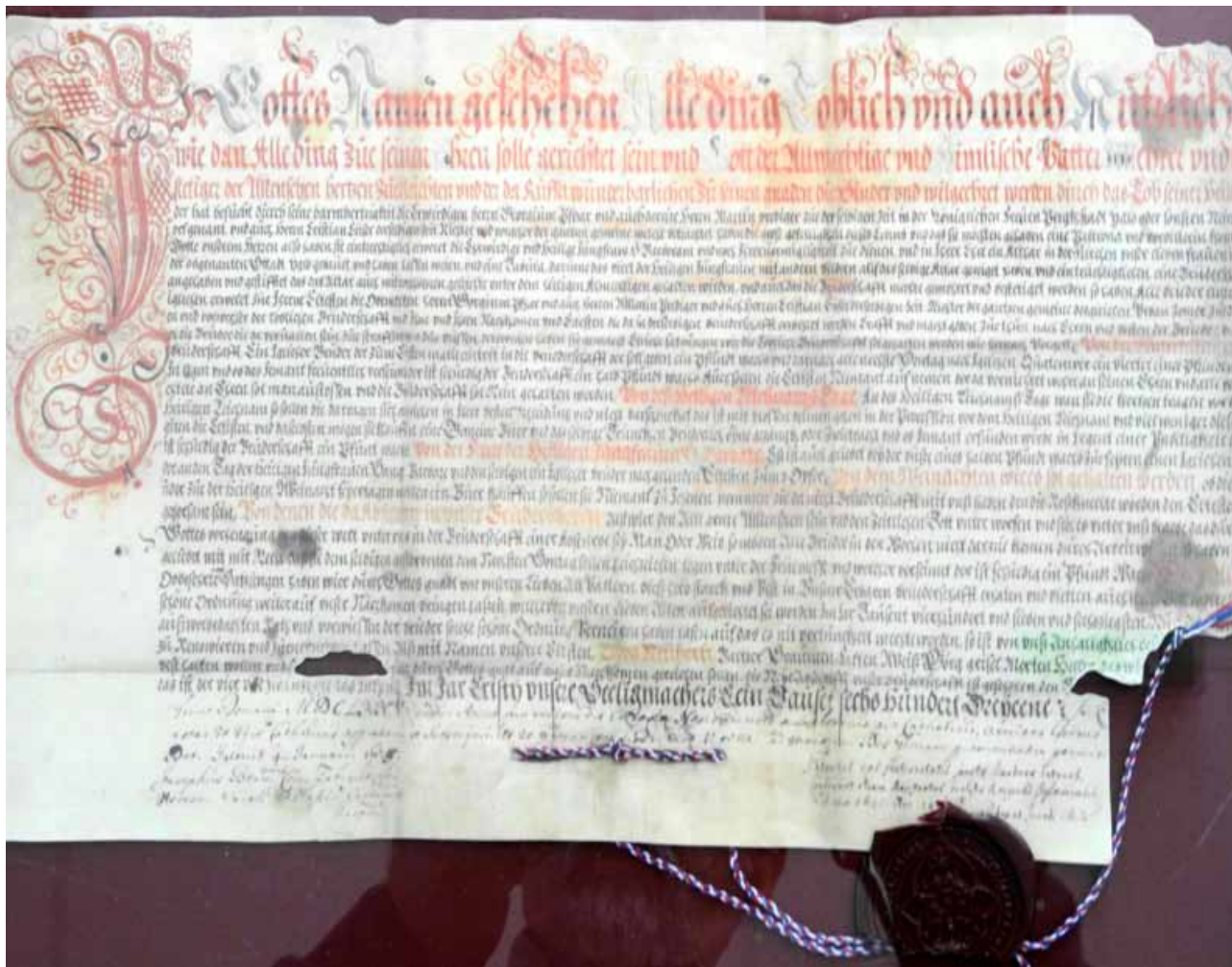
Historická dôležitosť baníctva a hutníctva v Novoveskej Hute pre obyvateľov mesta Spišská Nová Ves je zrejmá a poučná. Preto Banícky spolok Spiš je vďačný za finančný dar od Centra pre filantropiu, n.o. z grantového programu firmy Baumit pod heslom „**Tu sa mi páči, tu chcem žiť**“, ktorý nám umožnil zrealizovať vybudovanie náučného chodníka v pôvodnom dobývacom priestore Ťažiarstva Ján, sadrovcovej bane a uránových baní. Tabule náučného chodníka umožňujú návštevníkovi oboznámiť sa s históriou baníctva a so životom obyvateľov Novoveskej Huty.

Za podporu pri realizácii projektu ďakujeme Mestu Spišská Nová Ves, konkrétne PhDr. Jánovi Volnému, PhD., Ing. RNDr. Lívii Brovkovej a Ing. Štefanovi Pohlymu. Ďakujeme tiež Ing. Ondrejovi Majerníkovi. Ďalej poďakovanie patrí vedeniu Lesov mesta Spišská Nová Ves, s.r.o., ich riaditeľovi Mgr. Ing. Petrovi Petkovi.

Za výstižné spracovanie obsahu tabúľ vyslovujem poďakovanie Ing. Jozefovi Danielovi a Ing. Mariánovi Jančurovi, CSc.

Banícky spolok venuje veľkú pozornosť záchrane baníckych a hutníckych pamiatok a je hrdý na dávnu banícku a hutnícku minulosť. Vystavanie náučného montánneho chodníka je jedným z prejavov tohto úsilia. Veríme, že chodník zaujme širokú verejnosť a poskytne športové vyžitie spojené s poučením o našej minulosti.

Vladimír Klaučo – predseda BSS

Listina z 24. júla 1613, v ktorej sú zapísané základné pravidlá Banického bratstva (spolku) svätej Barbory, založeného baníkmi mesta Iglóv (Nová Ves).

Niekoľko základných údajov

Novoveská Huta je miestnou časťou Spišskej Novej Vsi, vzdialenou od centra približne 7 km. Má charakter samostatnej osady, ležiacej v údoliach potoka Holubnica (pôvodne Dubnica) a jeho pravo-brežného prítoku Kráľovský potok (nazývaný v minulosti aj Jánsky potok), ktoré sa smerom k mestu spájajú do jediného vodného toku. Prvé z údolí je viac osídlené a končí pri lokalite Rybník. Druhé údolie smeruje na juh a ukončuje ho časť nazvaná Stražanská Huta.

Novoveskú Hutu obklopujú zalesnené kopce, z nich najvýznamnejšie centrálny Strážanský kopec (Leithaus). Na juhu je to kopec Žompy (Sumpfeberg), Ďalej kopec Muráň, na západe Medvedia hlava (Bärenkopf).

V roku 1383 vtedajší novoveský richtár a jeho „dvanásť radní“ nechali (cit.) „napísať pre našich potomkov, kde ležia naše majere a pastviská a ich mená“. Vďaka tomu poznáme spomedzi 24 mestských majerov aj polohy siedmeho a ôsmeho v poradí, u ktorých poznáme s istotou súvislosť s neskoršou Novoveskou Hutou. Podľa topografie popisu jeden bol pri brehoch potoka Dubnica (Taubnitz) a druhý na mieste neskoršej huty Ján a Novoveských kúpeľov.

Historické záznamy o Novoveskej Hute sú skoro vždy spájané s baníctvom a hutníctvom. Na Slovensku je raritou, že v jedinej osade existovalo baníctvo až troch významných nerastných surovín: medenej rudy, sadrovca-anhydritu a uranovo-molybdenitového zrudnenia. Ich význam v jednotlivých etapách dejinného vývoja bol odlišný, z historického pohľadu dominantné bolo baníctvo a hutníctvo medenej rudy (chalkopyritu).

Náučný chodník približuje význam jednotlivých etáp miestnej montánnej histórie a ďalšie zaujímavosti, súvisiace s miestnym osídlením a životom tunajších ľudí.

Ing. Marián Jančura, CSc.

Trasy náučných chodníkov

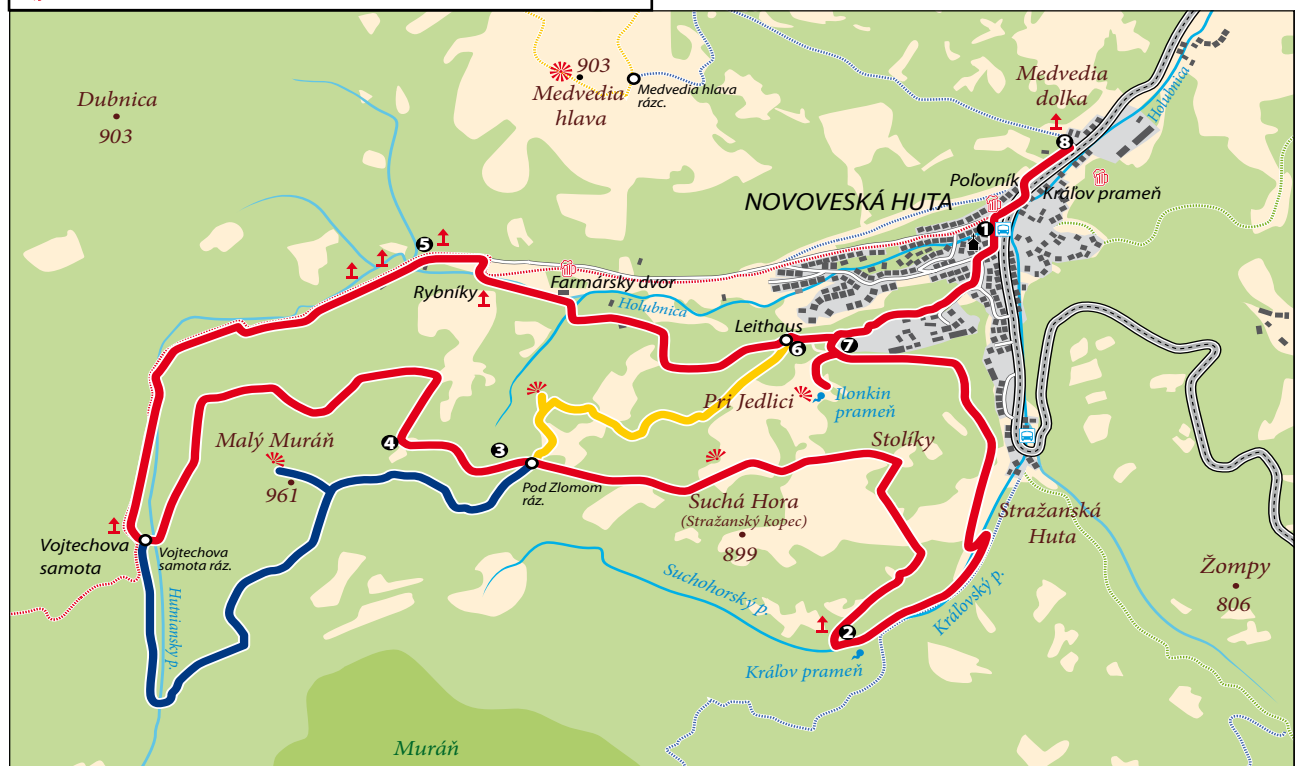
Banický náučný chodník v Novoveskej Hute je situovaný prevažne v úbočiach Muráňa, dominantného a rozložitého kopca, týčiaceho sa nad mestom Spišská Nová Ves, ktorý bol turistickej verejnosti doposiaľ málo prístupný, možno práve kvôli banskej činnosti, po stopách ktorej sa vydáme. Červenú trasu náučného chodníka začíname na námestí v Novoveskej Hute, kde je situovaný prvý panel, pripomínajúci históriu medeno-rudného baníctva a zaniknutých Novoveských kúpeľov. Po Horskej ulici vyjdeme nad bývalý uránový závod na lúku, z ktorej odbočíme doľava a po lesnej ceste sa dostaneme do údolia Kráľovského potoka. Dejiny železoruďného baníctva pripomína obsah panela pri Kráľovom prameni vedľa turistického prístrešku. Odbočíme vpravo a stúpame vo svahu Stražanského kopca. Z cesty sa nám otvárajú nádherné výhľady na Novoveskú Hutu, Spišskú Novú Ves, ale aj Vysoké Tatry. Neprechádzame síce priamo cez uránový povrchový lom, ale ďalší panel nám ho približuje na viacerých fotografiách. A dostávame sa na výraznú križovatku Pod Zlomom. Odtiaľto môžeme odbočiť tromi smermi. Najprv sa vydáme po červenej trase priamo, prechádzame okolo banského poľa Peter a Pavol s náučným pútačom pred zachovaným vstupným portálom banskej štôlne. Po lesnej zväžnici sa dostávame na Vojtechovu samotu. Ak by sme sa vybrali modrou vyhlídkovou trasou hore kopcom, prideme na Malý Muráň, vrchol ktorého je v súčasnosti čiastočne odlesnený a ponúka nevšedné zaujímavé pohľady na Slovenský raj, Hornádsku kotlinu a Levočské vrchy. Modrá trasa končí na Vojtechovej samote pri turistickom prístrešku. Je to aj miesto, kde končila svoju trasu lesná úvratová železnička zo Spišskej Novej Vsi a začínala lanovka. Po červenej pokračujeme dole okolo potoka na Rybníky. História tohto miesta je opísaná na náučnom paneli. Je to miesto obľúbenej prímestskej rekreácie s viacerými drevenými prístreškami a murovanými ohniskami. Za Rybníkmi odbočíme doprava, po mostíkoch prejdeme cez potok Holubnica a po zväžnici sa dostaneme na polanu Leithaus. Vpravo hore odbočuje žltý náučný chodník, ktorý prechádza okolo starej haldy v banskom poli Bartolomej a končí na križovatke Pod Zlomom, teda dostali sme sa na jej tretiu odbočku. Informačné panely nás oboznamujú s dejinami štôlne Bartolomej a s prieskumom a ťažbou uránu. Po niekoľkých sto metroch prichádzame na miesto, kde sme už boli, na lúku pod Ilonkiným prameňom. Vpravo hore vedie cesta k prameňu, pokojnému miestu s pamätníkom. Vrátime sa späť na námestie v Novoveskej Hute, kde je osadený panel pripomínajúci históriu medenorudného baníctva. Popod les sa dostaneme k poslednému náučnému panelu

Sadrovec v Medvedej dolke v blízkosti moderného priestranného zrubového turistického prístrešku.

Červenú a modrú náučnú trasu môžeme absolvovať peši, na bicykli alebo aj na lyžiach. Žltú trasu odporúčame len pre pešiu turistiku.

Ing. RNDr. Lívia Brovková

LEGENDA	
	prameň, potok, rieka
	cesty
	turistické trasy
	rázcestie
	kruhový výhľad, čiastočný
	trasy náučného chodníka
	náučná tabuľa, tu sa nachádzate
	pohostinstvo, altánok
	autobus. zastávka
	kostol

Novoveská Huta je v listinách mesta Spišská Nová Ves uvádzaná po prvý raz už v roku 1383 ako banská osada, patriaca mestu. Už v stredoveku sa tu ťažila medená ruda – chalkopyrit. Baníctvo bolo založené na dobývaní približne 6 kilometrov dlhého zoskupenia mierne k juhu uklonených žilných ložísk s úklonnou hĺbkou okolo 300 metrov. Prevládalo chalkopyritové zrudnenie s lokálnym zastúpením tetraedritu, v južnej časti banského poľa sa vyskytoval aj siderit.

Významné boli bane na meď v lokalitách Leithaus (dnes Stražanský kopec), Hufnágel so štôľňou na vrchu Fischer „pri starých cechoch“, Hüll (dnes Hýl), Teufelskopf (Čertova hlava), pod Malým Muráňom a pri prameni potoka Holubnica. Už v tých časoch bola za najvýznamnejšiu považovaná baňa Johanni (Ján) pod Leithausom, umiestnená v centre dnešnej Novoveskej Huty, kde na začiatku 16. storočia podnikal Pavol Szontágh. Známý je údaj, že v roku 1639 rozšíril, čiže predĺžil štôľňu Ján, ktorá zaiste aj predtým bola významným banským dielom. Už vtedy jestvovala otvárka ťažtami hlbokých častí žil pod miestnou erozivnou úrovňou, najmä ťažtou Ján, v dobových dokumentoch označovanou ako „Bubenschacht“ – ťažta vybavená ťažným zariadením poháňaným veľkým vodným kolesom.

Rozkvet hutnianskeho baníctva začína v druhej polovici 18. storočia počas účinkovania Hornouhorskeho banského ťažiarstva po roku 1748. Pre tunajšie baníctvo malo rozhodujúci význam vystavanie huty Ján na zhutňovanie medi v roku 1771. V tom istom roku uskutočnili pokusnú tavbu a v roku 1775 už huta produkovala ročne 1 765 viedenských centov medi.

Ťažiarstvo Ján v tom čase považovali za najvýznamnejšieho banského podnikateľa s prosperujúcou výrobou medi a dostatkom zisku z výnosov z jej predaja. Svedčí o tom investovanie do odvodňovacieho a ťažného zariadenia v ťažte Ján v roku 1768 s investičnými nákladmi vo výške 30 000 florénov. Investícia bola vynútená zastavením susednej, s baňou Ján prepojenej bane Doloveika (Dolovajka), erárom. Žiadosť ťažiarstva Ján o podporu na postavenie „vodného stroja“ však dvorská komora v roku 1769 odmietla. Majitelia bane sa preto spoliehali na vlastné finančné prostriedky a inžiniersky um. Z potoka Holubnica, z vybudovanej sústavy vodných nádrží (dnes lokalita Rybníky) a tiež z Kráľovského potoka náhonmi priviedli vodu k strojnému zariadeniu, ktoré cez vodné koleso prenášalo ťažnú silu váhadlami do ťažty, odkiaľ sa z hĺbky 160 metrov vytahovala rúbanina z otvárkových prác na povrch a zároveň voda, ktorá mohla zatopiť banský systém. Okrem bane Ján v priestore pôsobili aj ďalšie medeno-rudné bane: Doloveika (Dolovajka), Frohnlechnam, Bartholomäi (Bartolomej), Petri-Pauli (Peter-Pavol), Alojz a pod.

Neudorfer Kupfer

Med' z baní v Novoveskej Hute sa už od stredoveku na mieste spracovávala a vyvážala na trhy do celej Európy. Záznamy o jej cene sa uvádzajú v obchodných knihách nemeckého Marienburgu v rokoch 1399 - 1402 pod obchodným názvom „Neudorfer Kupfer“ (novoveská med). Pod týmto označením bola med' známa po celej Európe.

Šachta Ján (Johanni)

Podľa mapy z roku 1782, doplnenej v roku 1827 O. Probstnerom mladším, je baňa Ján pomerne veľká, so smerným rozsahom okolo 800 metrov a vertikálnym okolo 200 m.

Mapa uvádza hlavné banské diela bane Ján. Najvyššie položenou bola Vysná štôľňa Johanni Anfahrtstollen (Ján), ktorá slúžila na fáranie mužstva. Ležala na úrovni vodného kanála, čiže náhonu vody. Bola razená 120 metrov smerom na juh a potom na západ po žile asi 140 metrov. Dedičná štôľňa Ján mala najväčší rozsah. Štôľňu razili južným generálnym smerom, jej dĺžka od ústia po ťažtu bola 740 metrov. Sledne po žile bola razená vetva na západ, dlhá 520 metrov. Šachta Ján („strojná ťažta“) ústila na nádvorí neskorších Novoveských kúpeľov. Hĺbka ťažty bola asi 170 metrov, (v roku 1782 mala iba 64 siah, čiže asi 140 metrov). Ťažtu prehľbovali medzi rokmi 1782 a 1827 kvôli otváрке „pekných ložiskových partií“ a odvodňovaniu, ako tvrdí legenda na mape. Šachta mala štyri hlbinné obzory: Jozef (v hĺbke 64 metrov), Schickerov, Terézia a Probstnerov s priemerným vzájomným výškovým prevýšením 32 metrov. Pod ohľbnou ťažty v hĺbke asi 30 metrov bola vodná štôľňa, vyrazená po roku 1782. Banská voda z nej vyteká doposiaľ zo schátralého objektu pri štátnej ceste. Okrem uvedených obzorov boli razené aj medziobzorové chodby, z kominov a z hĺbení. Najdlhším obzorom bolo Stredné patro (Mittellauf), dlhé asi 300 metrov a obzor Kalender dlhý 250 metrov. Celková dĺžka horizontálnych hlavných dopravných chodieb bane Ján bola okolo 4 220 metrov. V okolí bane Ján sa vyskytuje niekoľko ďalších štôľní, nesmerujúcich na hlavnú žilu, ale na podložné ložiská. Na východ od dedičnej štôľne Ján sú to: dedičná štôľňa Michaeli (Michal), štôľňa Jozef, Nižná a Vysná štôľňa Trauszner a štôľňa Amália.

Kúpeľný areál

Ťažné zariadenie ťažty Ján

Ojedinelým príkladom vodou poháňaného gápla v novoveskom chotári bol ťažný stroj ťažty Ján (na mape Samuela Köhlera z roku 1783 označenej ako Gapl Schacht), vybudovaný v roku 1768 v hlavnej ťažte bane za 30 000 zlatých. Ťažné zariadenie potom slúžilo viac ako 100 rokov. Vodu privádzal do areálu bane systém domyselne vybudovaných prívodných kanálov z potokov Holubnica a z Kráľovského potoka zo zberných nádrží (z Rybníkov – novoveských tajchov). Čerpacie a ťažné zariadenie poháňané vratným vodným kolesom v Novoveskej Hute bolo súdobými odborníkmi hodnotené ako vynikajúce technické dielo. Vratné koleso bolo v podstate sústava dvoch kolies umiestnených vedľa seba

Huta Ján

Po vstupe spišskonovoveských ťažiarov do Združenia hornouhorských ťažiarov v roku 1766 sa rozhodlo o vystavanie novej vlastnej huty, ktorá by dokázala efektívne zhodnocovať medené rudy dobývané v tomto priestore, najmä bohaté ložiská ťažiarstiev Ján a Dolovajka. Huta vystavali v roku 1771 a pracovala vyše 100 rokov.

NOVOVESKÉ KÚPELE

Novoveské kúpele vznikli na rozvalinách huty a bane Ján a boli istou náhradou za niekoľko storočí prosperujúce medenorudné baníctvo.

Do novostavieb a prestavieb budov po bývalej hute a bani investovali účastinári 45 000 zlatých. Zaujímavý je menoslov účastinárov: Otto Klein, Štefan Košťalik – opäť a farár, Ľudovít Schwarz, Koloman Münnich, Dr. Aurel Münnich, Ľudovít Neubauer, Jozef Marschalko, Otto Klug. V roku 1892 vstupuje kapitálovo aj Iglói Hítelbank (Úverová banka Spišská Nová Ves), čím vzrástol základný kapitál kúpeľov na 120 tisíc zlatých (ako uvádza Alexander Münnich v knihe Igló város története, Dejiny mesta Igló, Spišská Nová Ves, 1896).

Klimatické vodoliečebné kúpele mali krásnu polohu, dobrú povest' a bohatú, najmä maďarskú klientelu. Neskôr kúpele prešli celkom do majetku Novoveskej úverovej banky. V rokoch 1944 – 1945 kúpele vydrancovali nemecké a maďarské vojská, po nich aj domáce obyvateľstvo. K degradácii kúpeľov prispelo rozhodnutie úradov zriadiť v rokoch 1946 – 1947 v kúpeľných budovách sústredovací tábor pre nemeckých vysídencov zo Spišskej Novej Vsi, Spišských Vláh a z Nálepky. V roku 1947 Ústredná charita so sídlom v Bratislave za 1 milión 200 tisíc korún kúpila objekty kúpeľov a menila ich premeniť na zotavovňu pre rehoľné sestry.

a tesne spojených, z ktorých každé malo opačne postavené lopatky, takže sa mohli točiť obidvomi smermi podľa toho, na ktoré z kolies sa púšťala voda. Na hriadeľ bol aj bubon na navíjanie lana a brzdné koleso. Voda sa vypúšťala z náhonu pomocou nádrže s dvomi otvárateľnými otvormi. Zariadenie umožňovalo regulovať silu, ktorá pôsobila na vytahovanie bremien ťažným zariadením, a to vypúšťaním väčšieho, či menšieho množstva vody. Zotrvačný pohyb kolesa aj po uzatvorení vodného prívodu, sa eliminoval pomocou brzdného kotúča, nasadaného priamo na hriadeľ pohonného kolesa, čím sa dosiahlo okamžité zastavenie pohybu. Ťažné stroje používali buď reťaze, alebo ľahšie konopné laná, vinuté buď zo 192, alebo 300 vláken.

Vytažená ruda sa upravovala ručným preberaním, drvením, mlela sa najskôr ručne, neskor s využitím vody v mechanických drviacich zariadeniach – v stupách. Ruda sa do pece vsádzala očistená od horninového balastu, ankeritu a kremeňa. Vystavbou huty odpadli náklady na jej dopravu do erárnych hút v Smolníku, alebo v Starej Vode.

Opravili vilu Tatra, ktorá bola v čase rozkvetu sídlom riaditeľstva kúpeľov. Po zoštátnení v roku 1951 boli Novoveské kúpele predisponované Zväzom štátnych kúpeľov a zriadili v nich rekreačné stredisko pre deti zo slabších sociálnych skupín.

Dobová príručka pre kúpeľných klientov

Areál kúpeľných objektov

Konkrétnejšie údaje o baníctve pochádzajú zo 16. storočia, keď sa železné rudy dobývali na východnej časti lokalít Königseifen (údolie Kráľovského potoka) a Sumpfeberg (kopec Žompy). Aj v ére spravovania zálohovaných spišských miest poľskými správcami z rodu Ľubomírsky (v rokoch 1593 – 1738) v okolí pôsobili železornudné bane v doline Kráľovského potoka a vo vrchu Žompy.

Oveľa bohatšie žilné sideritové, resp. sideritovo-sulfidické žily sa vyskytujú v južných perifériách pomyselného novovesko-hutnianskeho územia, najmä v horskom teréne Suchý Vrch – Grétla, ktorý však z pohľadu novodobého teritoriálneho členenia patrí skôr ku Hnilčíku. Práve tu sa stáročia dobýval kvalitný siderit, pričom najväčší rozkvet tunajších baní sa spája s účinkovaním nadnárodných bankských spoločností v druhej polovici 19. a prvých desaťročiach 20. storočia. Siderit sa tu ťažil aj po druhej svetovej vojne za éry Železornudných baní, n.p. Spišská Nová Ves.

Prečo Kráľovský potok a Kráľov prameň

V roku 1471 mesto Iglow (Neudorf, Nová Ves) navštívil uhorský kráľ Matej I. zvaný Korvín (1443 – 1490), pochádzajúci z rodu uhorských magnátov Hunyady (alebo slovensky Huňadi). V slovenských ľudových povestiach vystupuje ako spravodlivý vládca, neváhajúci sa prezedať o pomeroch vo svojom kráľovstve v prezečení medzi prostým ľudom v prezečení. V meste Iglow, už od roku 1412 zálohovanom poľskému kráľovi, sa zastavil na ceste do Poľska. Zrejme chcel pred rokováním s poľským kráľom zmapovať pomery v tunajších baniach, ktoré boli najdôležitejším a najvýnosnejším odvetvím v meste a podľa podmienok spišského zálohu mali odvádzať banksú daň – urburu do uhorskej kráľovskej pokladnice. V sprievode predstaviteľov mesta si prezrel aj bane, huty a hámre, v tom čase zväčša zničené po bojoch s bratrkami. Putovanie jeho veľičenstva a jeho sprievodu po lokalitách v novoveskom chotári zvečnilo dodnes používané miestne názvy. A tak tu máme Kráľovský potok, resp. Údolie Kráľovského potoka, Kráľov prameň a napokon aj vrch nad Mlynkami, na ktorý vraj vystúpil - Kráľova hora (Königsberg).

Dobývanie stavebných surovín – vápenec

V Novoveskej Hute sa okrem sadrovca a anhydritu dobývali aj vápence. Na kopci Sumpfeberg (Žompy) v jeho vápencovej erozívnej „čiapke“ je možný najst' viacero kameňolomov. Pri jednom z nich, v blízkosti štátnej cesty Novoveská Huta – Hnilčík, sa zachovali ruiny dvoch pecí na pálenie vápna. V dnešnej dobe sa vápenec ťaží a spracováva v lomne nazvanom Grétla Spiš. Firma VSK Minerál s.r.o. tu vyrába kusové priemyselne kamenivo rôznych zrnitostných tried.

Dobový portrét kráľa Mateja

Spracovanie nerastov – hutníctvo a hámorníctvo

V stredoveku a v ranom novoveku sa vydobytá ruda spracovávala na mieste. Friedila sa v podzemí a na svetlo sa vyvážala už len čiastočne pretriedená rúbanina. Na povrchu sa surovina znovu triedila – pomocou kladivka sa rozbižala na menšie kusky, z ktorých sa vyberal čistý nerast (hovorilo sa tomu vykľepkvanie, podľa charakteristického zvuku kladiviek).

Snahou ťažiarov bolo vydobytý nerast spracovať už pri bani pomocou jednoduchých hutníckych zariadení – malých pecí, v ktorých sa redukcia kovu dosiahla pomocou dreveného uhlia. Rovnako bolo výhodné získaný surový kov hneď spracovať, očistiť a vykovať z neho polotovary, či hotové výrobky v malých manufaktúrach, poháňaných silou vody – v hámroch.

Huty a hámre sa preto zakladali jednak blízko baní, jednak na vodných tokoch. V Novoveskej Hute sa využila sila vody tak z potoka Holubnica, ako aj z Kráľovského

potoka. Početné zariadenia tohto typu tu stáli dávno pred slávnou hutou Ján z druhej polovice 18. storočia. O kontinuite miestneho bankského a s ním spojeného hámornického podnikania, ale aj o prechodných krízach, svedčí údaj z roku 1676, kedy ťažiar Milletter obnovil hámor pri potoku Holubnica, ktorý bol už vyše sto rokov v ruínach.

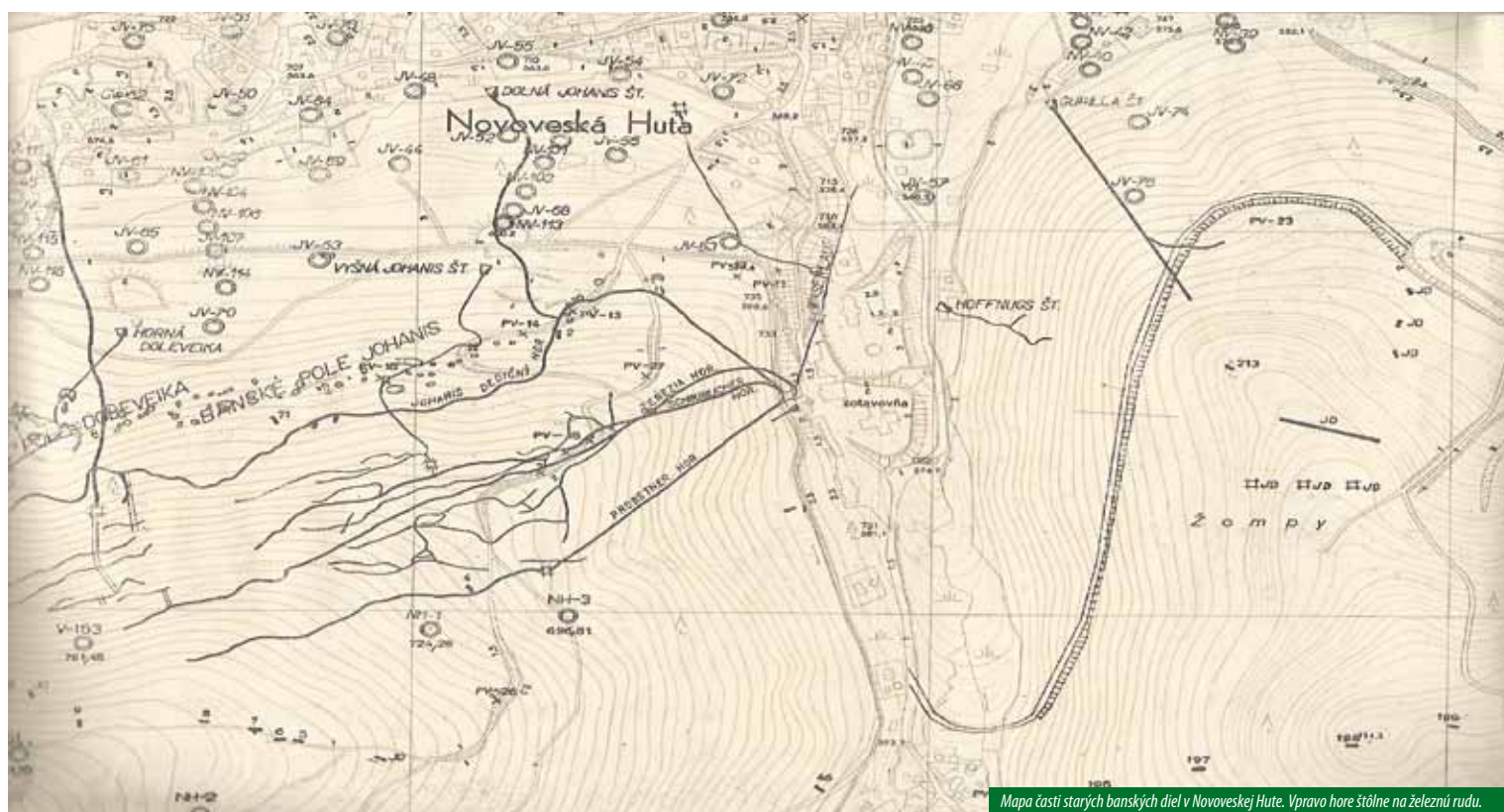
Alexander Münnich vo svojom diele Dejiny Spišskej Novej Vsi z roku 1896 uvádza informácie o rozmiestnení hámrov v novoveskom chotári podľa mapy Samuela Köhlera z roku 1783, teda z éry vrcholiaceho rozkvetu baníctva na Spiši. Pri potoku Holubnica pracoval vedľa akéhosi mlyna na krúpy aj veľký mestský hámor. Pri ďalšom mlyne Kalló stáli dva ďalšie menšie mestské hámre. Münnich ďalej opisuje Gerhardov majer s pekným ovocným sadom, v ktorého susedstve stál Szontághov hámor (a na konci 19. storočia Fröhlichov hámor), no okrem toho, smerom ku Szontághovmu včelínu, pracovali ďalšie štyri hámre a od včelína smerom k hute

Ján boli ďalšie dva malé hámre. Za Spišskou hutou (vedľajšie označenie dnešnej Novoveskej Huty) stála záhadná Kranczhuta s jedným hámrom. Hámre boli predtým aj na Hornáde, no v tých dobách už nepracovali.

Stražanská Huta

Časť Novoveskej Huty pri Kráľovskom potoku nad bývalým areálom bane a huty Ján má názov Stražanská Huta (viď už turistická príručka Sprievodca po Spiši od Dr. Theodora Posewitza z roku 1898). Analogický názov Stražanský kopec dnes nesie aj najdôležitejší rudonosný vrch (historicky Leithaus Berg). Názov svedčí mimo iného o zabudnutej existencii huty, pravdepodobne v údolí Kráľovského potoka.

Mnohé domy v Novoveskej Hute stáli na bankských haldách

Mapa časti starých bankských diel v Novoveskej Hute. Vpravo hore stĺžne na železnú rudu.

Povrchový uránový lom Muráň

Sa nachádza cca 1 km severne od povrchovo ťaženého ložiska uránovej rudy Muráň. Na tomto úseku bola ťažba realizovaná na základe geologického prieskumu a výpočtu zásob v roku 1962. Lomový spôsob ťažby uránu bol ojedinelým spôsobom takejto ťažby na území bývalého Československa. Ťažba bola ukončená v roku 1966 pre vysoké znečistenie vydobitej rudy a tým i nízku efektívnosť ťažby. Po ukončení ťažby lomovým spôsobom pokračovala ťažba klasickým podzemným spôsobom zo štôlní č. 3A, 3D a 42.

Hlavnými minerálmi ložiska sú uranit, U čierne, molybdenit, pyrit, chalkopyrit a tetraedrit (tennantit). Z nerudných minerálov je to kremeň, sericit a karbonáty.

Obsah úžitkových zložiek v rúbanine je:

- urán	0,135%
- molybdén	0,130%
- meď	0,300%

Spríevodnými prvkami v rude sú As, Co, Ni, Pb, V, Zn, Y.

Rudy sú silikátové, s obsahom SiO₂ do 81%.

V tejto lokalite bola skúšaná i predúprava na základe rádiometrického rozdrúžovania rúd. Zistilo sa, že rudy sú stredne kontrastné. Do koncentráty sa získalo 95% kovu, pričom sa dosahovalo ich 2-násobné obohatenie.

Povrchový spôsob ťažby slúžil ako experiment efektívnosti dobývania lomovým spôsobom. Po ukončení ťažby povrchovým spôsobom sa prešlo na podzemný spôsob dobývania vyššie uvedenými štôlnami.

Po ukončení prieskumných a ťažobných prác boli boky kameňolomu, štôlna a haldy rekultivované a osadené stromami.

Prírodná rezervácia Muráň

sa nachádza v smere zo sedla Grajnár na Poľanu pod Muráňom. Prístup je i zo sedla Pukanec.

Výmera : 1 806 600 m²

Rok vyhlásenia: 1996

Vyhlásená: Všeobecne záväzná vyhláška OÚ ŽP Spišská Nová Ves č.1/1996 z 15. marca 1996.

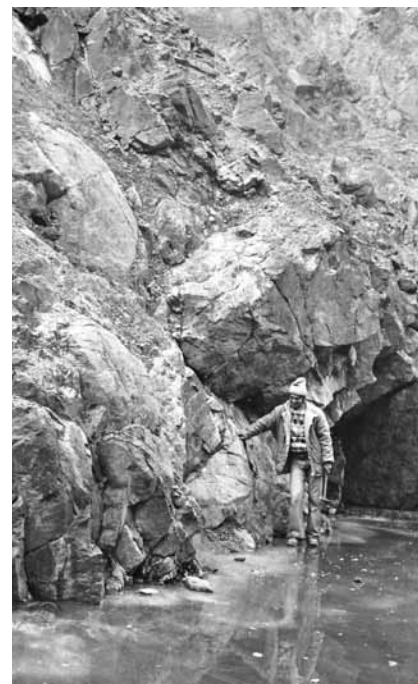
Prírodnú rezerváciu zriadili na ochranu jedlí, jedľovo-smrekových lesov v okolí kóty Muráň (1 260 m n. m.) vo Volovských vrchoch. Zachovalé a zväčša pôvodné spoločenstvá pralesového charakteru majú pôdohospodársku a vodohospodársku funkciu so stanovištom vzácných a ohrozených biologických taxónov.

Pôdy sú väčšinou hnedé, piesčito-hlinité, s vysokým podielom štrku (60 – 70%). Lesy patria do skupiny jedľových bučín so smrekom, s prechodom do jarabinových smrečín. V bylinnom podraze dominuje svetluška kriľolák, smlz chlpatý, brusnica čučoriedková, chlpaňa lesná, podbehlica alpínska a iné.

Zo živočíchov je najvýznamnejší výskyt hlucháňa obyčajného, jariabka hôrneho, dúbnička trojprstého, medveďa hnedého, rysa ostrovida a vlka obyčajného.

Súčasnne je oblasť i chráneným vtáčim územím v zmysle vyhlášky MŽP SR č. 196/2010, ktorou sa vyhlasuje vtáčie územie Volovské vrchy.

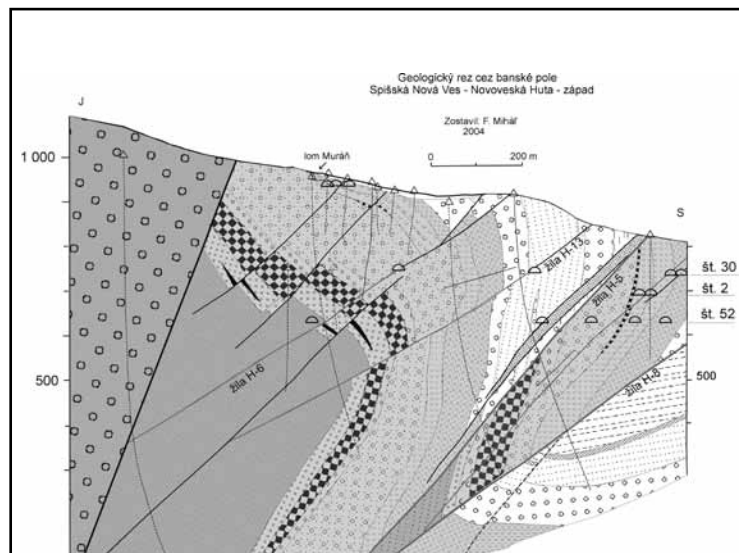
Ako návštevníci tejto rezervácie chránime toto prírodné dedičstvo Slovenska pre ďalšie generácie, pretože predstavuje biotopy minimálne národného významu.

V priestore lomu Muráň boli razené banské diela:

Banské dielo	Lokalita	Rok	Banské práce (m)		
			PREKOPY	SLEDNÉ	Celkom
Štôlna č. 3	Muráň	1960-1962	597,8	614,0	1 211,8
Štôlna č. 3a	Muráň	1964-1965	240,0	70,5	310,5
Štôlna č. 3b	Muráň	1965	11,2		11,2
Štôlna č. 3c	Muráň	1966	5,1		5,1
Štôlna č. 3d	Muráň	1966-1968	291,0	201,8	492,8
Štôlna č. 5	Muráň	1961	117,6	70,1	187,7
Štôlna č. 39			718,0		718,0
Spolu:			1 980,7	956,4	2 937,1

Vysvetlivky ku geologickému rezu 1. suť-kvartér, 2-5 novoveské súvrstvie –spodný trias-vrchný perm, 2. fialové i zelené piesčité bridlice, 3. evapority (sadrovec, anhydrit), 4. pestré jemno-strednozrnité pieskovce, 5. polymiktné fialové a ružové zlepence, 6-13 petrovohorské súvrstvie perm, 6. fialové bridlice, 7. vulkanoklastiká acidného charakteru, 8. vulkanity acidného charakteru, 9. striedanie pieskencov a zlepenecov s premenlivým podielom vulkanickej zložky, 10 vulkanické brekcie intermediárneho charakteru, 11. vulkanity intermediárneho charakteru, 12. polymiktné zlepence zelenej i fialovej farby, 13. vulkanity bazického charakteru. 14-15 knoňské súvrstvie – perm, 14. pieskovce s polohami zlepenecov fialovej farby, 15. fialové polymiktné zlepence, 16. U,Mo zrudnenie, 17. tektonické zlomy, 18. žilné štruktúry s Cu mineralizáciou, 19. vrty, 20. horizont. banské diela.

Ďalšie medené bane

Na západ od najslávnejšej bane Ján sa vyskytujú ďalšie bohaté bane medených rúd. Okrem s baňou Ján prepojenej bane Dolovajka to boli bane Frohnleichnam, Bartolomej a Hufnágel v banských poliach Peter a Pavol a Alojz.

Baňu Dolovajka sprístupňovali Vyšná štôlna Dolovajka a Nižná štôlna Dolovajka. Vyšná sa nachádzala pri náhone asi 380 metrov na východ od Vyšnej štôlne Ján. Razili ju smerom na juh v dĺžke 150 m a po nafarání žily sledne na západ. Nižná štôlna Dolovajka bola založená 40 metrov nižšie. Jej ústie je v intraviláne dnešnej zástavby a vyteká z nej voda napriek zavalenému ústiu. Štôlnu razili smerom na juh asi v 410 metrovej dĺžke a po nafarání žily sledne na východ aj na západ po hranice banského poľa. Ložiskové časti pod miestnou eróznou bázou otvárali nesystematicky úpadnicami a šachtami s 5 hlbinnými, v nerovnakých výškach založených hlbinných obzoroch. Smerom na západ sa nachádzalo banské pole Frohnleichnam, v ktorom boli hlavnými otvárkovými dielami Vyšná Frohnleichnam štôlna a Nižná Frohnleichnam štôlna. Vyšná Frohnleichnam je starobylá štôlna, jej zavalené ústie leží asi 300 m na juhozápad od Vyšnej Dolovajky. Nižná Frohnleichnam štôlna sa nachádzala vyše náhonu pri ceste asi 460 m na západ od Vyšnej Dolovajky. Razili ju na juh v dĺžke 420 m a po nafarání žily sledne na východ i na západ po hranice banského poľa. Mimo osád Novoveskej Huty v lesnej lokalite Hufnágel v banských poliach Peter a Pavol a Alojz sa nachádzali ďalšie banské diela, zobrazené na mape mierky 1:10 000 z roku 1844.

Banské pole Peter a Pavol otvárali štôlne Vyšná a Nižná Peter a Pavol.

Banské pole Peter a Pavol

Baňa Ján bola najvýznamnejšou historickou baňou Novoveskej Huty. V okolí Novoveskej Huty sú však i ďalšie diela, ktorými „starci“ hľadali a dobývali medenú rudu a sadrovec. Na východe od bane Ján to boli napr. štôlne Michal a Amália. Vzhľadom k veľkému rozsahu žíl na západ od banského poľa Ján boli tieto ťažené v banských poliach Dolovajka, Frohnleichnam a Bartolomej.

V JZ časti ložiska to bolo banské pole Peter a Pavol, ktoré bolo rozfárané pre prieskum a ťažbu štôlnami:

- Spodná Peter a Pavol štôlna ústie štôlne 50 m SV od tohto miesta
- Vyšná Peter a Pavol štôlna ústie štôlne 90 m JZ od tohto miesta
- Alojz štôlna ústie štôlne 160 m JZ od tohto miesta

Rudné žilno-žilnikové teleso, ktoré sa tu dobývalo, leží v blízkosti povrchu, a preto bolo značne zmenené. Dobývali sa tu oxidické, kvalitné rudy, o čom svedčí i to, že na haldách po starcoch boli zistené vysoké obsahy medi až do 3,5% Cu. Z minerálov to boli hlavne malachit, azurit, chryzokol, papagoit a dellafosit.

Podľa historických záznamov bola zo štôlní vydobytá a spracovaná kvalitná medená ruda, v objeme cca 12 000 t rudy.

Prevažná časť hald s peknými sekundárnymi minerálmi bola v 90-tych rokoch minulého storočia odvezená a spracovaná na úpravni v Španej Doline.

Štôlna č. 35

Na základe štúdia historických banských materiálov, zistenie vysokého obsahu medi v haldovom materiáli banského poľa Peter a Pavol, ako i pozitívneho overenia pokračovania zrudnenia medených žilných systémov z vrto, bol i v tejto oblasti realizovaný banský prieskum štôlnou č. 35 (836,6 m n.m.), s potrebným povrchovým zariadením pre banský prieskum. Celkovo bolo v štôlni vyrazených 1290,5 m horizontálnych a 70,6 m vertikálnych banských diel.

Hlavný prekop vo vzdialenosti 150 m od ústia prekriži žilno-žilnikové teleso, s miernym úklonom k juhu, ktoré bolo v minulosti dobývané štôlnami Peter a Pavol a Alojz. Toto teleso bolo overené smernými chodbami na východ a západ, ako i krátkymi rozrázkami, kominími a malopriemerovými vrtmi. Generálny smer rudného telesa je východ – západ, s miernym úklonom na juh. Maximálna mocnosť telesa na úrovni štôlne č. 35 je 85 m, priemerná je 51,4 m. Maximálny obsah medi v rude je 4,85%, priemerný 0,50%.

Vzhľadom k tomu, že sa rudné teleso nachádza v blízkosti povrchu z rudných minerálov prevládajú sekundárne minerály, hlavne uhličitany a silikáty medi (malachit, azurit a chryzokol). Uvedené minerály vytvárajú povlaky na puklinách, tvoria drobné žilky, prípadne lemy okolo chalkopyritu. Rudné minerály sú tiež jemne rozptýlené v okolitých hor-

niách. Z nerudných minerálov prevládajú kremeň a karbonáty.

Na žilno-žilnikovom telese H-5 zo štôlne č. 35 boli overené zásoby v dvoch blokoch, a to nad a pod úrovňou štôlne č. 35, v množstve 600 000 t rudy o obsahu 0,496%, čo predstavuje 2 980 t čistej medi. Zrudnenie v telese je veľmi nepravidelné, lokálne sa však vyskytujú i úseky s liatym chalkopyritom. V ďalšej časti razby hlavného prekopu bola prekrižená žila H – 6, ktorá bola overená smernými chodbami na východ i západ, ako i rozrázkami. V tejto časti ložiska nie je táto žila v bilančnom vývoji. Prítoky podzemných vôd do tejto štôlne pravdepodobne súvisia s priebehom tektonickej štruktúry – rybnického zlomu. Celkový priemerný prítok predstavuje 2,5 l/s. Raritou banskej vody je, že je tak čistá, že má charakter kojeneckej vody.

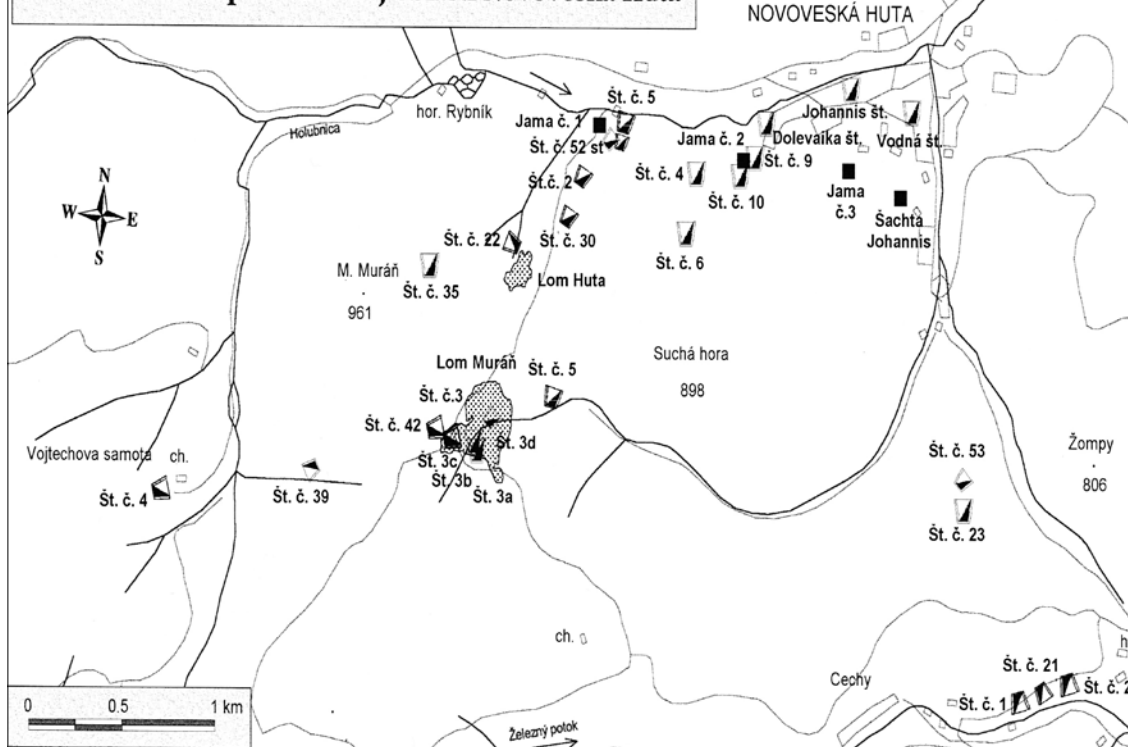

BANÍCKÁ MOTLITBA

(v spišskom nárečí)

*Všemohuci oče nebeski,
fieri svojmu stvorenu uzdeluješ
svoju nebeske požehnanu,
mi prosime tebe,
skerze nepoškvemenej prebлахoslovene
panej Mariji a boskej rodički.
Nech kvitne naša bana
a daj nam velo
napomocnich bercmanikoch
pri lamani gangu.
Zahovaj nas ot urazu
a jedovatich plinoch,
nedaj nam že bi zme buli
poškodzeni.
Zahovaj nas skerze
tvoju svate ruki
a prace verne konane.
Daj nam poctive viživene,
hlepa naš každodzeni,
tak, že bi še štola fedrovala.
A f tich kralovskich motlitboch
slava pri bani u nas
a u našich potomkoch,
až na vekí vekof – amen.*

Situačná mapa ložiskovej oblasti Novoveská Huta

Vodotechnické banské diela v Novoveskej Hute

Gravitačná energia ženúca vodné toky patrí medzi historicky najdôležitejšie zdroje energie a bohato sa využívala aj v baníctve.

Málo známou skutočnosťou je, že podobne, ako v iných preslávenejších baníckych strediskách na Slovensku, aj v Novoveskej Hute bol vybudovaný dômyselný vodotechnický systém zhromažďovania, distribúcie a využívania tečúcej vody na pohon banských mechanizmov a pre potreby huty Ján.

Ojedinelým príkladom vodou poháňaného gápla v novoveskom chotári bol ťažný stroj šachty Ján (Johanni - na mape Samuela Köhlera z roku 1783 označenej ako Gapl Schacht), vybudovaný v roku 1768 v hlavnej šachte bane Ján. Drevené ťažné zariadenie potom slúžilo viac ako 100 rokov. Vodu privádzal do areálu bane systém prírodných kanálov z potokov Holubnica a z Kráľovského potoka zo zberných nádrží (z Rybníkov - v skutočnosti novoveských tajchov).

Vodný náhon pre hutu Ján „Vyšný jarek“ a zvyšky zberných nádrží Rybníky v Novoveskej Hute

Vodný náhon z dnešných Rybníkov dopravoval po miernom, inžiniersky dokonale zvládnutom spáde vodu nielen ku zmodernizovanej šachte Ján, ale aj pre potreby rovnomennej huty, kde bolo potrebné poháňať vodnými kolesami dúchadlá taviacich pecí. Vodu privádzali z dvoch zdrojov - z Kráľovského potoka a z potoka Holubnica na značnú vzdialenosť, až nad úroveň zahľbenia šachty, kde dosahovala pomerne značné výškové prevýšenie. Musela tu jestvovať neskoršími prestavbami asi zničená menšia zberná nádrž, z ktorej sa voda vypúšťala cez veľký drevený žlab, umiestnený na premostení (viditeľnom na mape novovesko-hutníanskyh baní z roku 1782 - ŠUBA Banská Štiavnica) na veľké vodné koleso, poháňajúce banský mechanizmus šachtového kunsta („Kunst schacht“). Prvý prítokový kanál sa zachoval len v relikte (príčom pravdepodobne tiež vychádzal z malého, dnes už zaniknutého tajchu), zato druhý vo väčšom rozsahu najmä vďaka tomu, že po zániku tunajšej huty a vzniku Novoveských kúpeľov sa jeho originálne technické riešenie využilo na zásobovanie kúpeľných objektov vodou a na vybudovanie dobových atrakcií pre kúpeľných hostí - malé umelé vodopádu a fontán v kúpeľnom areáli. Popri náhone - potôčiku čistej horskej vody, bola vybudovaná cestička pre kúpeľných hostí, umožňujúca príjemné prechádzky v prírode medzi kúpeľným areálom a terajšími Rybníkmi. Prívodný kanál vodného náhonu preto nazývali miestni obyvatelia aj Pánsky chodník, neskôr už len Vyšný jarek.

Z prírodného kanála sa ešte zachovali zvyšky sústavy betónových vodárenských nádrží na Pánskom chodníku nad bývalým areálom kúpeľov a areálom šachty Ján. Pôvodný tajch sa začal využívať aj na chov ryb, stal sa teda rybníkom, resp. sústavou 11 rybníkov - odtiaľ názov lokality. Stal sa súčasťou lesoparku o rozlohe 4,5 ha, založeného na sklonku 19. storočia.

Železnička a lanovka

Lesnú železničku spájajúcu Tepličský Brúsnik, resp. Podzámčiská so Spišskou Novou Vsou a Novoveskou Hutou mala postaviť už v roku 1917 spoločnosť Reiner a Mandula, sídliaca v Miškolci. Firma dostala od mesta Spišská Nová Ves desaťročný etát na ťažbu dreva v mestských lesoch. Železničku nakoniec postavili až v rokoch 1921 - 1923. Prvý úsek vedúci z areálu parnej píly na Podskale cez Ferčekovce, Novoveskú Hutu do doliny Flajšer postavili už v roku 1921. Neskôr ho dobudovali až po Čertov jarok, kde pomocou úvrate sa vláčik vyšplhal až na Vojtechovu samotu. V roku 1923 tak trať dosiahla 13 320 metrov. Druhý úsek bola odbočka začínajúca v staničení 9,45 km, vedúca od Rybníkov popod Malý Muráň na Vojtechovu samotu. Tretí úsek nebol dobudovaný ako železnica, miesto neho firma Reiner a Mandula vybudovala lanovku. Tá viedla z Vojtechovej samoty cez Čertovu hlavu a ďalej cez Haniskovú do Havranej Doliny. Lanovku poháňal parný stroj. Dĺžka lanovky bola 2 942 metrov.

Nakoniec vybudovali aj štvrtý úsek železnice z Podskaly do Podzámčísk, odkiaľ sa vozil sadrovec a sadra. Dĺžka tohto úseku bola 5 292 metra.

Celá železnička bola dlhá 22 342 metrov, v roku 1955

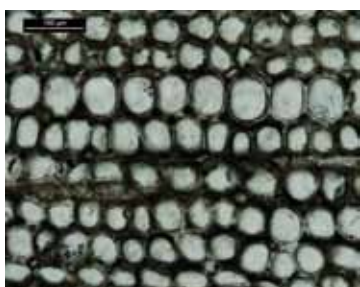
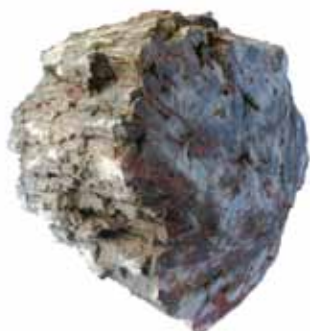
sa používalo ešte 17 039 metrov. Železnica doslúžila v roku 1957. Zvyšky železničného telesa je možné aj dnes nájsť v údolí potoka Holubnica a Hutníanskeho potoka.

Lesní robotníci na železnici

Úvrat železničky smerom na Vojtechovu samotu

Organické zvyšky

Nález organických zvyškov vo vrstvách vrchného permu v oblasti Novoveskej Huty

Z oblasti Novoveskej Huty sú z vrchného permu známe dva výskyt organických zvyškov. Jeden výskyt je z vrtu 864, ktorý bol lokalizovaný v oblasti kameňolomu na Grétle, v hĺbke 123 m, druhý výskyt je zo zárezu cesty medzi štôľňami 30 a 35, 0,8 km na JJV od lokality Rybník.

V prvom prípade sa jedná o nahosemenné vrchnopaleozoické rastliny zo skupiny Cordaitopsida.

V druhom prípade sa jedná o odtlačky neúplných listov, ktorých žilnatina je podobná druhu Cordaites borassifolius Stenberg. Formy týchto listov sú rozšírené hlavne vo vrchnom karbone a v permu. Odtlačky pochádzajú z prvej polohy strážanských zlepcov.

Obidva nálezy zvyškov rastlín svedčia nielen o vrchnopaleozoickom veku, ale i o blízkosti súše, ktorá sa nachádzala v blízkosti sedimentačnej panvy.

Nesmieme opomenúť významnú mineralogickú lokalitu, ktorú poznajú hlavne zberatelia vzácných minerálov, a to nielen zo Slovenska.

Vlastnú lokalitu predstavuje dnes už len stará halda štôľne v banskom poli Bartolomej. Tu sa okrem sekundárnych minerálov, ako je malachit a azurit, nachádzajú sa tiež vzácne sekundárne minerály medi, akými sú tirolit, cornwallit, strašimirit a klinoklas, ale i mnoho ďalších minerálov.

Tirolit – tvorí lupeňovité až 15 mm veľké agregáty na trhlínach hnedočervených permských a werfenských hornín, cornwallit v podobe povlakov kolomorfného charakteru, hrúbky až 0,5 mm. Medzi pomerne časté minerály na lokalite patrí strašimirit. V Novoveskej Hute sa vyskytuje v podobe zelených povlakov a kôr až 2,5 mm silných, svetlozelené farby. Klinoklas tvorí až 3,5 mm veľké kryštály.

Klinoklas bol prvýkrát na Slovensku zistený v roku 1977 na halde štôľne Horná Bartolomej. Strašimirit z tejto haldy bol popísaný ako tretí svetový výskyt.

NERASTNÉ SUROVINY NOVoveskej HUTY

1. URÁN-MOLYBDÉNOVÁ MINERALIZÁCIA

Najvýznamnejšie urán-molybdénové zrudnenie v širšom okolí Novoveskej Huty vystupuje v dvoch polohách petrovohorského vulkanicko-sedimentárneho súvrstvia, ktoré sú vertikálne vzdialené približne 200 m. Dĺžka spodnej polohy je 4 km, šírka 200-600 m a hrúbka niekoľko metrov až desiatok metrov. Rudné telesá tvoria šošovky uložené prevažne súhlasne s okolitými horninami. Ich hrúbka dosahuje niekoľko metrov a plocha kôľže v rozmedzí desiatok až stoviek metrov štvorcových. Rudná mineralizácia je vtrúsená, alebo tvorí žilky. V rudonosných polohách je priemerný obsah U 0,1% a Mo 0,021 %. Zásoby sa odhadujú na 6,35 mil t rudniny, t.j. 6 351 t U a 1290 t Mo.

2. MEĎNATÉ PIESKOVCE

Meďnaté pieskovce sa nachádzajú v severogemerickom perme medzi obcami Novoveská Huta a Závadka. Vystupujú v spodnom slivníckom horizonte

knolského súvrstvia a vo vrchnom vojtechovskom horizonte novoveského súvrstvia. Pieskovce tvoria šošovkové polohy s vtrúsenými sulfidmi medi a zriedkavo aj s uránovými minerálmi. Smerná dĺžka je väčšinou len niekoľko desiatok metrov, zriedkavo nad 100 m a hrúbka zrudnenej polohy od 0,2 do 1-3 m. Obsah Cu zvyčajne kolíše od 0,1 až do 1 % zriedkavo až do 4 %. Tento typ mineralizácie vznikol vyzrážaním medi v priepustnom horizonte na redukčnej bariére.

3. ŽILNÁ MEĎNÁ MINERALIZÁCIA

Banická činnosť v novoveskom rudnom poli bola známa už v stredoveku. Ťažili sa tu železné a meďné rudy, ale aj kobalt, striebro a antimón. Ložisko tvoria paralelne usporiadané žily. Osem významnejších generálne smeru V-Z má dĺžku 1-8 km, úklonnú hĺbku 0,5-1,2 km, hrúbku 0,3-3,5 m, sklon 25-60° na juh a priemerné obsahy Cu v nich od 0,5 do 12 %. Žilné štruktúry pretínajú všetky súvrstvia permu vrátane rudných U-Mo polôh a evaporitových horizontov. V súčasnosti sú na ložisku evidované zásoby v množstve 7,2 mil. t obsahu medi 1,22%, čo je 88 224 t medi.

Hydrotermálna mineralizácia je mobilizovaná z

okolných hornín a zrudnení a vznikla vyzrážaním pri teplotách od 190 do 95 °C. Modelový vek žilnej mineralizácie 115 - 70 mil. rokov zodpovedá tomu, že žily pretínajú staršiu urán - molybdénovú mineralizáciu.

4. EVAPORITOVÁ SEDIMENTÁCIA

Táto sedimentácia má veľký rozsah a tvorí pruh od Pustého Poľa cez Novoveskú Hutu až po Kolínovec. V priestore Novoveskej Huty je to ložisko Novoveská Huta a ložisko Gréta. Ložisko anhydritu a sadrovca Novoveská Huta je na juhovýchodných svahoch kopca Skalka (Tollstein). Dĺžka ložiska je 2,5 km, mocnosť ložiskovej polohy kolíše od 1 do 15 m, so sklonom 45-55° k juhu. Má tvar pretiahnutých šošoviek V-Z smeru. Obsah síranov na ložisku dosahuje 65-75%. Ťažba sadrovca v Novoveskej Hute trvá od začiatku 18. stor. dodnes.

5. LOŽISKO KARBONÁTOV SEVEROGEMERICKÉHO TRIASU

Jedná sa o ložisko Gréta-Tisovec. Sú tu vápenc, dolomitický vápenc, vápnitý dolomit a dolomit, ktoré spĺňajú podmienky na drvené kamenivo, na murivo a stavebné účely.

Baníctvo meďných rúd na západ od bane Ján

Na západ od najslávnejšej bane Ján sa vyskytujú ďalšie bohaté bane meďných rúd. Okrem s baňou Ján prepojenej bane Dolovajka to boli bane Frohnleichnam, Bartolomej a Hufnágel. Baňu Dolovajka sprístupňovali Vyšná štôľňa Dolovajka a Nižná štôľňa Dolovajka.

Smerom na západ sa nachádzalo banské pole Frohnleichnam, v ktorom boli hlavnými otvárkovými dielami Vyšná Frohnleichnam a Nižná Frohnleichnam. Vyšná Frohnleichnam leží asi

300 m na juhozápad od Vyšnej Dolovajky, Nižná Frohnleichnam asi 460 m na západ od Vyšnej Dolovajky.

Mimo osád Novoveskej Huty v lesnej lokalite Hufnágel v banských poliach Peter-Pavol a Alojz sa nachádzali ďalšie banské diela, zobrazené na mape mierky 1:10 000 z roku 1844. Banské pole Peter – Pavol otvárali štôľne Vyšná a Nižná Peter – Pavol. Nižná štôľňa je razená v dĺžke 90 m ako prekop na juh, potom sledne po žile na východ i západ v dĺžke 120 m. Banské pole Alojz otvárala rovnomenná štôľňa.

Ilonkin prameň

Ilonkin prameň je miesto, kde nad prameňom čistej horskej vody stojí pomníček, venovaný Ilonke Münnichovej, dcére významného novoveského činovníka, ktorá tu v detskom veku tragicky zahynula. Na travertínovom pomníčku bola bronzová podobiza (basrelief) mŕtveho dievčatka s nápismi v maďarčine (na prednej strane „Pád kvetu“, na zadnej strane „Na pamiatku milého dievčatka“). Obidva texty sú vo veršoch. Sú to smutné epitafy za zmarým životom v plnom rozpuku mladosti.

Podľa Františka Hadriho – Drevenického (Novoveská Huta – kronika) dievčatko na tomto mieste uhryzla zmijsa, kde následne skonala.

Počas prechádzok sa kúpeľní hostia pri pomníčku radi zastavovali.

Sekundárne minerály medi

Klinoklas a strašimirit

Sadrovec

Sekundárne minerály medi

Tennantit

Chalkopyrit

Chryzokol

Pyrit

Klinoklas

História prieskumu a ťažba uránovej rudy v Novoveskej Hute

Prieskumné práce na rádioaktívne suroviny na území Slovenska boli robené od roku 1947 tzv. Revíznou skupinou, a to hlavne v oblasti Novoveskej Huty. Táto oblasť však už pred príchodom „prieskumníkov na urán“ mala svoju geologicko-banickú históriu a to ťažbou medených, železných a síranových nerastov. Zvýšená pozornosť sa venovala rádiometrickým revíznym prácam v prístupných bankských dielach a na haldách po „starcoch“. Ako súčasť Česko-slovenského uránového priemyslu vznikol v roku 1961 Uránový prieskum, závod IX Spišská Nová Ves, ktorý robil systematický prieskum na celom území Slovenska. Uránový prieskum sa v roku 1991 pretransformoval na samostatný slovenský URANPRES, š. p. Spišská Nová Ves a od 1. mája 1994 na URANPRES, spol. s r.o. Spišská Nová Ves.

Prvé vrtné práce v oblasti Novoveskej Huty boli 2 vrty hlboké 150 m v roku 1953. Za roky 1953-1957 bolo realizovaných 75 vrtov o celkovej metrži 19 003 m. Postupne sa z bankských revízných prác prechádzalo i na obnovu starých bankských prác a razbu nových prieskumných bankských diel. Prvá razba prieskumných bankských prác bola uskutočnená v roku 1356 na Hnilčíku a to v štólňi č. 1 o dĺžke 124 m. Celý rad bankských štólňi a jama č. 1 boli po roku 1960 obnovené. Jama č. 2, ktorá bola založená nevhodne na muráňskom zlome, bola počas razby zavalená. Okrem bankských prác bol v priestore ložiskového poľa urobený veľký objem geofyzikálnych, hlavne rádiometrických prác, výkopových a vrtných prác. Geologické práce pokračovali v priestore Novoveskej Huty, Muráňa a Hnilčíka.

V roku 1963 sa začalo s obnovou jamy č. 1, kde bol razený II. obzor. Bol otvorený, tzv. zónový typ zrudnenia. Od roku 1963 boli robené dobývacie práce štólne č. 52, začiatkom roku 1967 na štólňi č. 30 a jame č. 1. Overovacími prácami zo štólne č. 30 boli zistené zásoby v blízkosti povrchu, ktoré boli vydobyté povrchovým lomom Muráň. Prieskum bol robený i v jame č. 3 a to na urán i meď. Rozsiahly prieskum na urán a meď priniesol i výsledky v podobe zistenia II. uránovej polohy, ako i overenie pokračovania známych medených žíl, ako aj nových, podložných medených žíl. Uránové zrudnenie je viazané na petrovohorské súvrstvie.

V roku 1987 - 89 bol spracovaný „Súbor štúdie stavieb Novoveská Huta“, ktorého cieľom bola príprava na komplexné využitie ložiska Novoveská Huta a to ťažby U, Cu a síranov. V roku 1989 však dochádza k útlmovému programu na rudné suroviny a súčasne i na prieskum a ťažbu uránových rúd. V roku 1990 dochádza na základe zrušenia štátnych dotácií a vyhlásenia útlmu na ložisku Novoveská Huta k jeho konzervácii a to tak jamy č. 1, jamy č. 3, ako i likvidácii štólňových úsekov.

Jama č. 3 v Novoveskej Hute

Toto miesto je z hľadiska geologicko-ložiskového významné a zaujímavé, pretože priamo pod nami sa tu nachádzajú tri druhy nerastných surovín, ložísk, a to:

- rudné suroviny – rudy medi,
- energetické suroviny – rudy uránu a molybdénu,
- nerudné suroviny – sírany (sadrovec, anhydrit).

Hĺbka a nadmorská výška jednotlivých rozfáranych obzorov

OBZOR	NADMORSKÁ VÝŠKA (m n. m.)	HĽBKA (m)
OHLBEŇ JAMY	620,84	0,00
II. OBZOR	491,79	129,05
III. OBZOR	430,41	190,43
V. OBZOR	359,83	261,01
IX. OBZOR	197,78	423,06
XIII. OBZOR	34,13	586,71
VOĽNÁ HĽBKA	17,45	603,39

Mineralogické asociácie a vek uránového zrudnenia

Uránová mineralizácia na ložisku Novoveská Huta tvorí dve paragenézy:

- smolincec-molybdenitová, ktorá spolu s pyritom, chalkopyritom, branneritom a galenitom prevláda v I. rudnej polohe,
- brannerit-smolincec-apatitová, prevláda v II. rudnej polohe, hlavne v jej vyššej časti spolu s karbonátmi, turmalínom, pyritom, chalkopyritom, galenitom a urántitanátom-X1. V tejto polohe, hlavne v jej spodnej časti vystupuje smolincec s molybdenitom, pyritom a chalkopyritom.

Na základe distribúcie prvkov boli určené nasledujúce asociácie:

- I. rudná poloha: U - Mo (Cu)
- II. rudná poloha: U - P - Mo - (Ti)
 - vrchná časť: U - P - (Ti)
 - spodná časť: U - Mo.

Dlhodobý proces vzniku zrudnenia potvrdzujú rádiologické merania veku na 86 vzorkách odobratých z oboch rudonosných polôh. Na základe týchto meraní boli vyčlenené dve vekové skupiny: 130 ± 20 mil. rokov a 240 ± 30 mil. rokov. Do prvej vekovej skupiny patrí väčšina vzoriek s vysokým obsahom uránu molybdénovo-smolincovej mineralizácie. Druhá veková skupina zahŕňa rudotvorné procesy, vekom blízke vzniku hornín s nižšími obsahmi.

Jama č. 3 bola vyhlbená v roku 1962 a z nej III. obzor, ktorý otvoril I. rudnú polohu uránových rúd. Neskoršie boli otvorené i II., V., IX. a XIII. obzor.

Súbežne s prieskumom na urán bolo preskúmané i sulfidické zrudnenie (medené rudy) a sírany (sadrovec, anhydrit).

Sírany boli preskúmané najmä na II. obzore jamy č. 3, v podloží žily H-5. Vyhodnotené boli v roku 1977 a to v množstve 47 360 200 t nebilančných zásob.

Prieskum a ťažba medených rúd boli realizované v priestore Novoveskej Huty s prestávkami už od najstarších čias baníctva v tejto lokalite. Bol urobený celý rad výpočtov zásob, ale i odpisov zásob.

V súčasnosti sú na ložisku evidované len nebilančné zásoby rúd medi a to v množstve 7 214 000 t o obsahu 1,22% Cu. Molybdenit na ložisku vystupuje v šošovkovitých telesách, až jemne impregnovaných zónach, spolu s U zrudnením. Zásoby U prechádzali počas celej geologickej činnosti v Novoveskej Hute mnohými výpočtami zásob. V súčasnosti sú v bilancii zásob evidované len nebilančné zásoby v optimalizačnom bloku na IX. obzore jamy č. 3.

Odhadom je možné na ložisku Novoveská Huta predpokladať 6 350 000 t rudy, s priemerným obsahom U 0,1 %, čo predstavuje 6 351 t uránu.

Banské práce realizované v jame č. 3 na Cu, U zrudnenie a sírany:

Hlbinný obzor	Cu zrudnenie		U zrudnenie		Celkom	
	Horizontálne vertikálne diela (m)	Komíny (m)	Horizontálne vertikálne diela (m)	Komíny (m)	Horizontálne vertikálne diela (m)	Komíny (m)
II. obzor	3 373,2	487,8			3 373,2	487,8
III. obzor	9 156,1	716,2	4 003,6	51,4	13 159,7	767,6
V. obzor	9 380,6	1 042,7			9 380,6	1 042,7
IX. obzor	13 908,5	1 301,1	3 666,1	347,0	17 574,6	1 648,1
XIII. obzor	2 780,4	193,9			2 780,4	193,9

Pohľad na areál ťažby

Areál v Novoveskej Hute slúžil ako základňa podnikania prieskumných a ťažobných prác na rádioaktívne, ale i ďalšie nerasty Uránového prieskumu, závod IX Spišská Nová Ves, neskoršie Uranpresu, s.r.o Spišská Nová Ves.

Časť plochy areálu slúžila pre jamu č. 3. Bola to samotná ťažba a kolajový obeh, rozvod vody, stlačenieho vzduchu, šatne, kompresorová stanica, skládka hlušiny, ako i dočasná skládka rádioaktívneho materiálu, ale i podzemný sklad streliva a kotolňa.

Ďalšia časť sa využívala pre dopravu, skladové hospodárstvo, laboratóriá, mechanické dielne a dopravu, ale i ako sklad hmotnej geologickej dokumentácie.

Moderný banský systém Uránového prieskumu

V Novoveskej Hute, vo svahu Suchého vrchu (Stražanského kopca) bolo ložisko medi, uránu a síranov overované jamou č. 3.

S jej hĺbením bolo začaté v roku 1962 a dokončená bola v roku 1963. Ohĺbeň – zaústenie jamy – bolo na úrovni 620,85 n. m., celková hĺbka jamy aj s voľnou hĺbkou bola v tom čase 276,02 m a dosiahla úroveň 344,83 m n.m. V jame č. 3 boli otvorené dva obzory, a to III. obzor na úrovni 430,65 m n.m. a V. obzor na úrovni 359,75 m n. m. Neskôr bola jama č. 3 prehĺbená do hĺbky 603,39 m, s úrovní dna v 17,45 m n. m. Otvorené boli ďalšie obzory a to II., IX., a XIII. obzor. Jama č. 3 bola kruhová s priemerom 3,8 m s betónovou výstužou, vystrojená oceľovými nosníkmi a drevenými sprievodnicami na vedenie ťažných klieťok. Výška veže bola 15,2 m. Dvojčinný bubnový ťažný stroj typu ČKD 2B 3508, vyrobený v ČKD Praha, bol umiestnený v strojovni na povrchu. Na povrchu jamy bol koľajový obeh pre banské vozy s kruhovým výklopníkom. Vyťažená ruda a hlušina z kruhového výklopníka boli sypané do nákladných áut a samostatne odvázané, ruda na skládku a hlušina na odval.

Prítok banských vôd z horninového prostredia bol čerpaný čerpadlami z pomocných čerpacích staníc na II., IX., a XIII. obzore, pričom hlavná čerpacia stanica bola na V. obzore. Čerpanie banských vôd, ktorej množstvo kolísalo v rozmedzí 18 – 35 l/s, (priemer 29,6 l/s), bolo robené hlavne v noci, mimo energetických špičiek. Každá čerpacia stanica mala dostatočne veľké zberné žumpy. Na povrchu areálu jamy bola vybudovaná čistička banských vôd.

Oblasť jamy č. 3 bola zásobovaná elektrickou energiou pomocou dvoch 22 kV vedení (hlavné a záložné), so 4 transformátormi, pre potreby povrchu, ako i podzemia. Obzory jám a štôlní mali vlastné transformátorové stanice a rozvody elektrickej energie pre potreby vetrania, osvetlenia a nabíjania akumulátorov lokomotív.

Zásobovanie podzemia stlačeným vzduchom ako hnacou energiou banských strojov, vrtačiek, zbijačiek a nakladačov bolo robené kompresormi na povrchu (2 ks 3 DSK 350 a 1 ks 4 DSK 450), s výkonom 6 800 Nm³/hod. a potrubnými rozvodmi do podzemia.

Doprava rúbaniny na dobývkach bola pomocou škrabákov s použitím vrátkov a sypaním do sypov a odtiaľ banskými vozmi o objeme 0,635 m³, s rozchodom koľajníc 450 mm. Vozíky sa dopravovali lokomotívami EL-9 k jame a odtiaľ na povrch. Pri razbe horizontálnych banských diel boli používané prehadzovacie lopatové nakladače s pohonom na stlačený vzduch.

Vetranie banských diel po dobu priebežného vetrania bolo robené na obzoroch sacím vetracím potrubím o priemere 600 mm, na prekopoch a chodbách o priemere 500 mm. Na ostatných banských dielach bolo používané vetracie potrubie o priemere 400 mm. Ventilátory boli elektrické. Tieto pomerne veľké priemery vetracieho potrubia boli zavedené preto, že išlo o ionizačné prostredie a odvádzanie radónu. Hlavné vetracie cesty väčšinou boli vetrané priebežným vetraním, vŕažnými vetrami cez jamu a prekopy von, výdušnými komínmi a to VK III/0 a VK XIII/0. Množstvo vetrov bolo 2,2 m³/s.

Ovzdušie na pracoviskách obsadených pracovnými osádkami, ako aj v priechodných banských dielach, bolo v pravidelných intervaloch dozimetricky merané. Meraná bola ionizácia, prašnosť a boli realizované odbery vzoriek vzduchu za účelom zistenia jeho zloženia.

V roku 1989 došlo k útlmu prieskumu a ťažby rúd, teda i rádioaktívnych surovín, k likvidácii štôlní, rekultivácii hald, ako i ku konzervacii jamy č. 3 mokrou cestou, t. j. zatopením.

Ing. Jozef Daniel, Ing. Jozef Badár

História dobývania sadrovca a anhydritu

Novoveská Huta však je známa i z hľadiska ťažby ložiska sadrovca. Ložisko vápenatých síranov poznali už baníci, ťažiaci medenú rudu v 18. storočí v preslávenej bani Ján. Svedčí o tom údaj zo starej banskej mapy z roku 1782, ktorá uvádza „Gyps Gang“, teda gypsovú, sadrovcovú ložisko na obzore Schickerlich v severnom prekope a na dedičnej štólňi Ján. Vo vysvetliteľnej časti mapy, ako to už v banských mapách z 18. storočia býva, je nasledujúci popis: „No 3 – Sadra hrubá 5 siah, za ktorou je hliniťa hornina o hrúbke 24 siah“ a „No 26 – Severná chodba dlhá 141 siah, v ktorej pri A rúbe sadra.“

Naozajstné a systematické sadrovcové baníctvo v Novoveskej Hute však začína až v druhej polovici 19. storočia a spája sa s príchodom francúzskych utečencov na Spiš po prevrate v roku 1851, ktorý uskutočnil Ľudovít Bonaparte, v roku 1852 vyhlásený za cisára Napoleona III.

Dobývanie sadrovca po druhej svetovej vojne

Nová éra novoveského sadrovcového baníctva začína v roku 1945 po znárodnení bani a ťažkého priemyslu dekrétom prezidenta Eduarda Beneša č. 100/1945 Sb. 1. januára 1950 zriadil národný podnik Slovenské sadrové a vápenné závody, n.p. so sídlom v Spišskej Novej Vsi. Jeho základný závod sídlil v Novoveskej Hute. Okrem toho mal závody v Margecanoch, v Turni nad Bodvou a v Brekove a zaoberal sa dobývaním vápenca, pálením vápna a výrobou stavebných hmôt.

V rokoch 1949 – 1957 vykonali pracovníci Nerudného prieskumu Brno vrtný geologický prieskum s cieľom rozšíriť potenciál zásoby sadrovca a anhydritu. Okrem toho razili aj prieskumnú štólňu. Po predchádzajúcom vykúpení pozemkov v lokalite zvanej Sôldrovka sa 4. decembra 1951 začali prvé práce na otvárku ložiska z údolia potoka Holubnica a potom investičná výstavba dodnes funkčného areálu povrchových a spracovacích zariadení. Sadrovcová podvrvená surovina sa začala vozit' na železničnú stanicu v Spišskej Novej Vsi pomocou nákladných áut. V roku 1956 sa na bočnej kolaji vybudovalo špeciálne výsypné zariadenie.

Minerály ložiska síranov

Hlavnými minerálmi sedimentárneho ložiska síranov v Novoveskej Hute sú anhydrit a sadrovec.

Anhydrit je sivobiely, je kompaktnější a tvrdší ako sadrovec.

Sadrovec je hojný najmä v okrajových častiach ložiska. Obyčajne má belavú farbu, časté sú vrstvičky ružovej až masovočervenej farby. Zriedkavo vytvára tabuľkovité kryštály. Často je zrnitý, drobnokryštalický. Miestami, v drobných puklinách, sa nachádzajú vláknité agregáty sadrovca - selenitu. Biele, jemnokryštalické formy sadrovca v Novoveskej Hute sa nazývajú alabaster. Sadrovec je hojný i v blízkosti rudnej žily H-5.

Ďalšími minerálmi ložiska síranov sú albit, dolomit, epsomit, hematit, kremeň, magnezit, mastenec a turmalín.

Kryštalický sadrovec

Sadrovec

Francúzi, pravdepodobne vyzbrojení vedomosťami zo svojej vlasti, objavili pri Tollsteine povrchové ložisko sadrovca, začali ho ťažiť a okrem získavania sadry z neho vyrábali alabastrové sošky. Prvou zachovanou zmienkou o tunajšom ložisku je článok, uverejnený v týždenníku Pester Lloyd z 15.11.1876. Sadrovec však bol intenzívne dobývaný už od roku 1856 aj v štólňi Ludovici, v štólňi Helena a v dedičnej štólňi Ján. Podľa záznamov bolo zo štólne Ján vydobytých okolo 1 000 metrických centov sadrovca a páčila sa z neho sadra, alebo sa používal ako prísada pri zhutňovaní Ni-Co rudy.

V roku 1870 vstupuje do tunajšieho podnikania Levočská banka. Dobývacie práva preniesla na podnikateľov Wiesnera a Wolfa. Tí na zvyškoch malej manufaktúry na výrobu kameninových nádob a porcelánu vybudovali výrobné zariadenie firmy Gypsovka. Wiesner a Wolf si prenajali klasický mlyn na obilie a prebudovali ho na mletie sadrovca. Sadrovec sa po vydobytí ručne triedil a čistil, pričom alabaster sa používal na výrobu ušľachtilých výrobkov. Zvyšný sadrovec sa po podvrvení a preosiati varil v kotloch. Hoto-

V závode sa v roku 1955 investovalo do výstavby dielni, remízy, garáží, kompresorovne a trafostanice. Dobývanie prebiehalo otvorenou komorou z medziobzorových chodieb, ako aj metódou na skládku. 7.4.1958 vznikol podnik Slovenské nerudné bane, od 1.7.1960 včlenený do novozriadeného podniku Východoslovenské nerudné bane Spišská Nová Ves. V roku 1960 dobudovali v závode administratívnu budovu, novú úpravárskú linku, drvič produkujúci sadrovec frakcie 0-60 mm a závodné laboratórium. Od 1.7.1965 zanikla v starom závode výroba sadry. V roku 1958 došlo k preložke štátnej cesty s novou trasou cez Stražanskú Hutu, čím sa uvoľnilo väčšie množstvo viazanej zásoby suroviny pre dobývanie.

Aj nasledujúce obdobie poznali neustále reorganizácie. Dňom 1.7.1967 závod Novoveská Huta včlenili do Východoslovenských kameňolomov a štrkopieskov, n.p. Spišská Nová Ves. V tom čase sa na Slovensku vystavali viaceré cementárne, ktorých zvýšenú potrebu sadrovcovej suroviny bolo potrebné riešiť otvarkou ložiska úklonným banským dielom – úpadnicou. Začiatkom 70-tych rokov 20. storočia vykonali otvarku ďalšou úpadnicou, vybavenou ťažobným zariadením s tzv. nekonečným lanom a s dopravou mužstva pomocou kabínkovej lanovky. V podzemí vybudovali trafostanicu a čerpaciu stanicu,

Dobývanie sadrovca v podzemí

vá sadra sa využívala v štukatérstve, odpadový sadrovec ako hnojivo. Ročne sa vyprodukovalo 1 200 – 1 500 ton výrobkov. V rokoch 1906 až 1912 sa Gypsovka dostala do úpadku a prestala produkovať.

Renesancia sadrovcového baníctva sa začala v roku 1921 a spája sa s inžinierom Hollým. Po prekonaní dôsledkov vojny a usporiadania spoločenských a politických pomerov po rozpade Rakúsko-Uhorska si zástupcovia mesta uvedomili možný význam nevyužívaného ložiska. V roku 1924 ohlásila mestská rada Okresnému úradu v Spišskej Novej Vsi začiatok prieskumných prác, ktoré mesto vykonávalo vo vlastnej réžii a riadili ich banský radca Münnich, banský inžinier Böhmer a banský merač Marchalko. 20. januára 1925, po miestnej obhliadke, Okresný úrad na žiadosť mesta vydal povolenie na otvorenie sadrovcovej bane v mestskej osade Huta. V roku 1927 mesto prenajalo podnik bratislavského podnikateľa Žigmundovi Kleinovi, ktorý investoval do výstavby nových budov a do nového strojného vybavenia. Vysoké náklady prevyšujúce výnosy z predaja však vied-

na povrchu sa rekonštruovala driavereň.

Po zmene spoločenských pomerov prešiel celý podnik organizačnými zmenami a poklesom záujmu o výrobky hlavne zo strany cementárni, ktoré postihla recesia. Dôsledkom bol pokles produkcie a prepúšťanie pracovných síl. V roku 1998 bol podnik Východoslovenské kameňolomy a štrkopiesky privatizovaný, vlastnícke práva nadobudla akciová spoločnosť PETRA, a.s. Spišská Nová Ves, založená v roku 1995. Od 1. januára 2004 bola spoločnosť PETRA, a.s. premenovaná na Východoslovenské kameňolomy, a.s. Košice a prevzala časť dobývacích priestorov od skupiny VSK MINING GROUP. Okrem bane Maria Sadrovka v Novoveskej Hute, lomu Gréta Spiš a lomu Vehec má spoločnosť ďalšie dobývacie priestory mimo okresu Spišská Nová Ves. Od 1. 1. 2007 spoločnosť uskutočnila transformáciu formou oddelenia povrchovej a hlbinej ťažby. Spoločnosť Východoslovenské kameňolomy, a.s. obhospodaruje dve prevádzky na ťažbu a spracovanie anhydritu a sadrovca – hlbinnú baňu Maria Sadrovka v Novoveskej Hute a lom Šafárka, ktorý spoločnosť nadobudla hospodárskou zmlouvou o prevode dobývacieho priestoru v roku 2002.

li ku kríze a k rozhodnutiu baňu a rozostavanú fabriku predať. V roku 1934 ju kúpila firma Prvé československé sadrové doły, ktorú zastupoval majiteľ Rauchwerger. Nová spoločnosť investovala do rekonštrukcii dopravných ciest v podzemí a vybudovania skladu výbušnín. V bani sa začali používať mechanické vrtačky na stlačení vzduchu, čo si vyžiadalo vybudovanie kompresora. Na povrchu postavili nový výkonný mlyn. V roku 1940 firma vystupuje už pod názvom Prvé slovenské sadrové závody, komoditná spoločnosť Rauchwerger a spol. Od 24. septembra 1940 bola firma arizovaná, pričom jej bol ustanovený dočasný správca-dočasný dôverník. Dočasná správa trvala do roku 1943. Počas vojny v roku 1943 baňa zamestnávala 50 robotníkov, jedného banského technika a dvoch úradníkov. V roku 1943 sa stáva majiteľom fabriky František Žižka a názov firmy sa zmenil na Prvé slovenské sadrové závody. V tomto období sa uskutočnil pokus o otvarku šachtou na lokalite Červená cesta, ukončený nezvládnutelným prievalom banských vôd v hĺbke 70 m pod povrchom.

Letecký pohľad na areál bane

Továreň na majoliku

V roku 1812 vznikla v Novoveskej Hute manufaktúra na výrobu hlinených nádob. Miestni zámožní občania založili účastinársku spoločnosť Steingut Fabrique Compagnie, ktorá investovala do vybudovania fabričky. V roku 1833 tu bol zamestnaný značný počet robotníkov z Novoveskej Hute a darilo sa vyrábať kvalitné výrobky. Pod značkou Igló sa podarilo preniknúť na trhy v celom Uhorsku, pričom výrobný sortiment tvorili kávové a čajové súpravy, taniere, misy, šálky, cukorničky a solníčky, kalamáre, kvetináče a rôzne ozdobné predmety vrátane plastík s rôznou tematikou. Vyrábala sa aj priemyselná keramika určená pre laboratória a lekárenstvo. Problémom bol dovoz surovín: hlina sa vozila z Veľkého Slavkova a z Betliara, kremeň z Helcmanoviec, piesok z Teplice.

Továreň na majoliku zanikla pre odbytové problémy a neúmerne náklady v 60-tych rokoch 19. storočia. Ku koncu produkovala už len ľudovú keramiku a ozdobné predmety.

Výrobky továrne na majoliku

Triedačka linka - Lom Gretľa

Portál - Maria štôlia

ALWEG - osobná závesná doprava v Úpadnici

VSK a. s. Spišská Nová Ves

Spoločnosť VSK a. s. Spišská Nová Ves – Novoveská Huta začala podnikat' v banskej činnosti pri dobývání sadrovca a anhydritu v roku 1998, vtedy pod názvom PETRA, a. s. V roku 2004 sa spoločnosť PETRA premenovala na Východoslovenské kameňolomy, a. s. a prevzala všetky dobývacie priestory od skupiny VSK MINING GROUP. V roku 2008 prebehla transformácia skupiny VSK MINING GROUP na spoločnosť Východoslovenské kameňolomy, ktorá sa zaoberá výlučne ťažbou sadrovca. V roku 2010 vznikol názov VSK a.s. s doplnením adresy o ulicu v miestnej časti Novoveská Huta.

V súčasnosti spoločnosť VSK a. s. vykonáva ťažbu prírodného sadrovca a anhydritu v dvoch prevádzkach – hlbinná baňa Maria a lom Šafárka. Ročná ťažba sadrovca sa v súčasnosti pohybuje v rozmedzí 60 000 – 80 000 ton za rok. Dobývané ložisko má kapacitu 5 530 000 ton nerastnej suroviny. Spoločnosť VSK a. s. dlhodobo obhajuje svoje postavenie na slovenskom trhu, potvrdzuje povest' spoľahlivého obchodného partnera a napriek nepriaznivej hospodárskej situácii dokazuje, že je schopná udržať baníctvo a banícke tradície v našom regióne.

Ing. Eduard Hudý

VSK A.S.
VSK MINING GROUP

QATRO, s.r.o.

Symbolická veža Klapp Orth v Spišskej Novej Vsi

Náučný baný chodník Novoveská Huta

Vydáva: OZ Banický spolok Spiš, Spišská Nová Ves • Partner: Mesto Spišská Nová Ves • Texty: Jozef Daniel, Marián Jančura • Grafická úprava: VANOKU, s.r.o. Spišská Nová Ves • Autori fotografií: Miloš Greisel, František Kafka, Ladislav Novotný, archív autorov • Jazyková úprava brožúry: Dana Rosová • Tlač: Profiprint, s.r.o. Levoča • Počet výtlačkov: 1 000 • Rok vydania: 2013